

ARTYKUŁY

*Barbara Liberska**

NOWE CENTRA WZROSTU ŚWIATOWEJ GOSPODARKI

WPROWADZENIE

Globalny kryzys przyspieszył proces przesuwania się pól wzrostu i siły gospodarczej z krajów wysoko rozwiniętych do rynków wschodzących i krajów rozwijających się. W ostatnich dekadach kraje rozwijające się, szczególnie rynki wschodzące, rozwijały się bardzo dynamicznie. Wysoka dynamika wzrostu gospodarczego pozwoliła na szybkie doganianie krajów wysoko rozwiniętych i zmniejszenie dystansu rozwojowego. Znacznie wzrósł też udział gospodarek wschodzących w światowej produkcji, handlu i finansach oraz w globalnym PKB. Dziesięć lat temu kraje wysoko rozwinięte dominowały w gospodarce światowej, wytwarzając około 2/3 globalnego produktu brutto, a w 2011 r. ich udział spadł do 48%.

Gospodarki wschodzące stosunkowo dobrze sobie radziły w czasie kryzysu w latach 2007–2009. Dzięki prowadzonej w ubiegłej dekadzie polityce gospodarczej miały zdrowe fundamenty makroekonomiczne, zróżnicowaną strukturę produkcji i eksportu, posiadały własne rezerwy kapitałowe i mogły wprowadzić skuteczne programy stymulacji gospodarki. Po krótkim okresie osłabienia gospodarczego wiele krajów powróciło na ścieżkę wzrostu. Inaczej niż w poprzednich kryzysach nie podążyły w recesji za krajami rozwiniętymi. Po raz pierwszy nastąpiło oddzielenie cyklu w krajach wysoko rozwiniętych i w gospodarkach wschodzących. W czasie globalnego kryzysu gospodarki wschodzące stały się motorem napędzającym wzrost światowej gospodarki.

Wzrost siły gospodarczej rynków wschodzących spowodował istotne zmiany w charakterze współzależności między krajami rozwiniętymi i krajami rozwijającymi się. Kraje, które jeszcze niedawno określane były jako „Peryferium” gospo-

* Instytut Nauk Ekonomicznych PAN.

darki światowej, stanowią obecnie nowe centra globalnego wzrostu. Tradycyjny podział na kraje wysoko rozwinięte (Północ) oraz kraje rozwijające się (Południe)¹ szczególnie w przypadku krajów wschodzących stracił znaczenie. Kraje rozwinięte nadal są znacznie bogatsze pod względem PKB na jednego mieszkańca, ale ich gospodarki nie są już największe i w pierwszej dziesiątce znajduje się pięć gospodarek wschodzących, których pozycja nadal będzie rosła. Oznacza to historyczną zmianę roli krajów rozwijających się w gospodarce światowej.

Zmienił się również charakter współzależności między gospodarkami wschodzącymi i krajami rozwijającymi się. Dynamiczny wzrost wymiany handlowej, przepływu inwestycji, technologii i kapitału między krajami rozwijającymi się prowadził do coraz szerszych i głębszych powiązań gospodarczych. Obecny poziom stosunków gospodarczych między krajami wschodzącymi i krajami rozwijającymi się wskazuje na nową jakość wzajemnych stosunków. Ich powiązania handlowe, kapitałowe, produkcyjne, finansowe i technologiczne pozwoliły na większe uniezależnienie się od gospodarek wysoko rozwiniętych. Rosnące przepływy i szeroka współpraca gospodarcza tworzą warunki dla wzajemnie napędzającego się wzrostu gospodarczego.

Nowe centra grawitacji i wzrostu gospodarki światowej znajdują się dzisiaj wokół największych gospodarek wschodzących zarówno w regionie Azji Południowo-Wschodniej, jak i w Ameryce Łacińskiej i Afryce. Chiny, Indie, Brazylia stały się polami wzrostu dla krajów sąsiadujących oraz krajów rozwijającym się w innych regionach. Kształtują proces globalizacji handlu, produkcji, finansów i integrują nowe kraje z globalnymi i regionalnymi rynkami, zwiększając ich możliwości rozwoju.

Jednym z największych centrów grawitacji i pól wzrostu jest gospodarka chińska, której siła oddziaływania na rozwój wielu krajów jest bardzo duża. Wielkość gospodarki chińskiej, jej znaczenie w handlu światowym, w finansach, inwestycjach, rola korporacji transnarodowych powodują, że wpływa ona bezpośrednio lub pośrednio na wzrost gospodarczy wielu krajów. Chiny mają dziś większy wpływ na rozwój większości krajów rozwijających się niż Stany Zjednoczone czy kraje europejskie. Od dynamiki wzrostu gospodarczego chińskiej gospodarki i stopnia powiązania z nią zależy tempo wzrostu gospodarczego wielu krajów Azji, Ameryki Łacińskiej czy Afryki. Wiele czynników wskazuje na to, że duże gospodarki wschodzące w najbliższych dekadach będą dominującymi polami wzrostu światowej gospodarki.

W pracy starano się pokazać, po pierwsze, jak zmieniały się pola wzrostu światowej gospodarki w ostatnich dekadach, po drugie, jak obecny charakter powiązań gospodarczych między krajami rozwijającymi się napędza ich wzrost, po trzecie, jak Chiny jako pole wzrostu oddziałują na wzrost gospodarczy krajów rozwijających się, po czwarte, jak będą się kształtowały przyszłe bieguny wzrostu.

¹ W dalszej części artykułu „kraje wysoko rozwinięte” będą zamiennie określane jako Północ, a kraje rozwijające się, w tym rynki wschodzące, jako Południe.

1. PRZESUNIĘCIE CENTRÓW WZROSTU GOSPODARKI ŚWIATOWEJ NA POCZĄTKU XXI WIEKU

Dzięki globalizacji i reformom gospodarczym w większości krajów rozwijających się nastąpiło w ostatnich latach przyspieszenie wzrostu gospodarczego, a niektóre znalazły się w czołówce światowych gospodarek. W latach 2002–2008 tempo wzrostu około 85% krajów rozwijających było większe niż Stanów Zjednoczonych, podczas gdy w latach 1960–2000 mniej niż w 1/3 krajów. (*The game of catch up*, 2011). W ostatnich trzech dekadach 27 krajów rozwijających się osiągnęło średni roczny wzrost gospodarczy około 7% lub więcej, a ich PKB *per capita* podwajał się w każdej dekadzie (Spence, 2011). Ten dynamiczny wzrost gospodarczy spowodował, że zmieniła się pozycja i siła krajów Południa w globalnym dochodzie. W 2000 roku udział krajów wysoko rozwiniętych w światowym PKB wynosił około 2/3 (według siły nabywczej), a w 2011 roku spadł do około 40%. Większość światowego PKB jest dzisiaj wytwarzana w krajach wschodzących i rozwijających się.

1.1. TEMPO WZROSTU GOSPODARCZEGO ŚWIATA W LATACH 2003–2010

W ostatniej dekadzie gospodarki wschodzące i kraje rozwijające się osiągały wysoką dynamikę wzrostu gospodarczego i miały ponad dwukrotnie wyższe tempo wzrostu niż w krajach rozwiniętych. W latach 2000–2010 w kilkunastu krajach rozwijających się średni roczny wzrost PKB przekraczał 5%.

Tabela 1. Dynamika wzrostu PKB w latach 2003–2010

Kraje	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Świat	2,7	4,1	3,6	4,1	4,0	1,7	-2,1	3,9
Kraje rozwinięte	1,9	3,0	2,5	2,8	2,6	0,3	-3,6	2,5
Kraje rozwijające się	5,4	7,5	6,9	7,6	8,0	5,4	2,5	7,4
Afryka	5,2	8,0	5,3	6,0	5,9	5,4	1,8	4,4
Ameryka Łacińska	1,8	5,8	4,6	5,5	5,6	4,0	-2,2	5,9
Brazylia	1,1	5,7	3,2	4,0	6,1	5,2	-0,6	7,5
Azja	6,9	8,1	8,1	8,7	9,1	5,8	4,2	8,3
Chiny	10,0	10,1	11,3	12,7	14,2	9,6	9,1	10,3
Indie	8,4	8,3	9,3	9,4	9,6	5,1	7,0	8,6

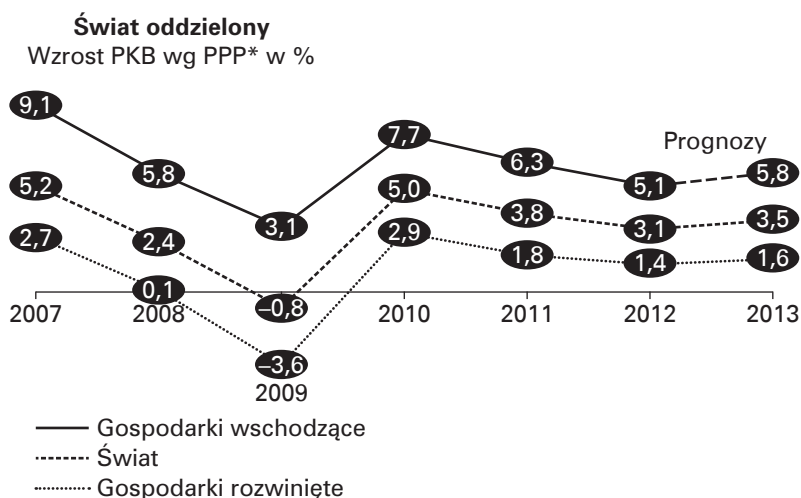
Źródło: *Trade and Development Report 2013*, UNCTAD, s. 2; PKB liczone w dol. z 2005 roku.

W latach 2004–2011 średnie roczne tempo wzrostu gospodarczego krajów wysoko rozwiniętych wynosiło 1,6%, natomiast krajów rozwijających się 6,8%, w tym w Azji Południowo-Wschodniej około 8% (w Chinach 10,8%, w Indiach 6,8%), w Afryce 6%, w Ameryce Łacińskiej około 5% (*Global Economic Prospect*, 2013).

Kryzys finansowy i gospodarczy w 2007 r. w różny sposób wpłynął na zmiany tempa wzrostu gospodarczego w krajach wysoko rozwiniętych i krajach rozwijających się. Dla wielu ekonomistów fakt, że kraje rozwijające w większości nie podążyły za krajami rozwiniętymi i nie pogrążyły się w głębokiej recesji było zjawiskiem zaskakującym, biorąc pod uwagę doświadczenia poprzednich kryzysów. Kryzys wystąpił w USA i szybko przeniósł się do Europy, powodując znaczne spadki PKB, tymczasem gospodarki wschodzące nie doświadczyły długotrwałego załamania gospodarczego.

Starając się wyjaśnić to nowe zjawisko, postawiono hipotezę o oddzieleniu tempa wzrostu między krajami rozwiniętymi i krajami rozwijającymi się. Nie oznacza to, że recesja w krajach wysoko rozwiniętych nie miała wpływu na sytuację w gospodarkach wschodzących, zwłaszcza że w erze globalizacji gospodarki są ze sobą powiązane i współzależne. W większości krajów wschodzących spadek PKB nie był jednak tak znaczny jak w krajach wysoko rozwiniętych i w stosunkowo krótkim czasie mogły powrócić do wysokiego tempa wzrostu, podczas gdy w gospodarkach wysoko rozwiniętych ożywienie było niewielkie. W czasie kryzysu kraje wschodzące stały się motorem napędzającym wzrost światowej gospodarki.

Rysunek 1. Tempo wzrostu gospodarczego krajów rozwiniętych i krajów wschodzących w latach 2007–2012

* Według parytetu siły nabywczej.

Źródło: *Economist Intelligence Unit* (2012).

Teza o oddzieleniu (*decoupling*)² tendencji wzrostu krajów rozwiniętych i rozwijających się ma swoich zwolenników i przeciwników oraz wymaga potwierdzenia w dłuższym okresie (Kose, Prasad, 2009). Wiele czynników pozwala jednak wyjaśnić, dlaczego tym razem gospodarki wschodzące nie zarażyły się kryzysem w takim stopniu jak dawniej. Jednym z nich była znacznie lepsza sytuacja w finansach, niski deficyt budżetowy, kontrolowane zadłużenie (wyciągnięto lekcje z poprzednich kryzysów) oraz słabiej rozwinięty sektor finansowy w znacznym stopniu kontrolowany przez państwo. Ważną rolę odegrało posiadanie dużych rezerw walutowych i możliwości finansowania z własnych środków szerokich programów stymulacji gospodarki. Równocześnie recesja w krajach wysoko rozwiniętych spowodowała, że globalni inwestorzy przesunęli kapitały do krajów rozwijających się, co wsparło finansowanie ich długoterminowych projektów inwestycyjnych w rozwój infrastruktury, edukacji, innowacji.

Kolejnym czynnikiem, który odegrał w tym okresie bardzo istotną rolę, była możliwość rekompensaty utraconych w czasie recesji w krajach wysoko rozwiniętych dochodów z eksportu wskutek zwiększenia wymiany handlowej między gospodarkami wschodzącymi i krajami rozwijającymi się (Purdy, 2012).

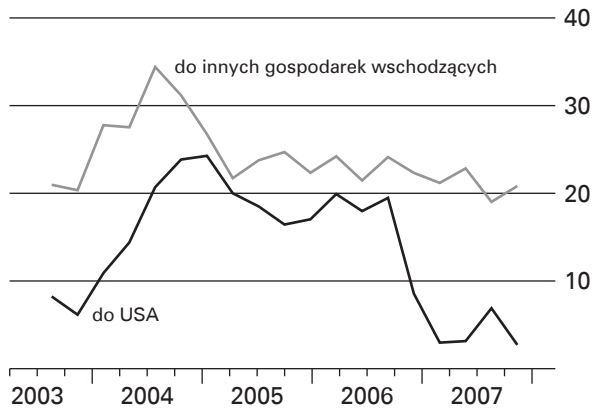
Tym między innymi tłumaczy się *decoupling* chińskiej gospodarki (Yung Chul Park, 2011). Podczas gdy w czasie kryzysu eksport do USA i Europy spadał, eksport do gospodarek wschodzących i krajów rozwijających się wzrósł (Kose, Otrok, Prasad, 2012). Dzięki utrzymaniu wysokiej dynamiki wzrostu Chin nie załamał się globalny popyt na surowce (wskutek recesji popyt w krajach wysoko rozwiniętych znacznie spadł), co miało decydujące znaczenie dla sytuacji gospodarczej krajów rozwijających się będących eksporterami surowców. Powiązania i nowy charakter stosunków między krajami Południa pozwoliły na zwiększenie wymiany handlowej i przepływu kapitału między krajami rozwijającymi się, co umożliwiło lepszą amortyzację szoków pochodzących z krajów wysoko rozwiniętych.

Mimo że w 2012 r. kraje rozwijające miały najniższe od 10 lat tempo wzrostu (5,1%), to było ono prawie 4-krotnie wyższe niż w krajach wysoko rozwiniętych. Szacuje się, że w 2013 r. wzrost gospodarek wschodzących wyniesie 5,9%, a krajów wysoko rozwiniętych 1,9%, Chin 8,4%. Indii 6,3%, Indonezji 6,4%. Brazylii 4%, Afryki Subsaharyjskiej 4,9% (World Bank, 2013).

Z badań wynika, że w najbliższych dekadach globalny wzrost gospodarczy w coraz większym stopniu będzie tworzony w gospodarkach wschodzących i krajach rozwijających się (*Multipolarity...*, 2011). Prawdopodobnie nie będą się rozwijały w takim tempie jak w poprzedniej dekadzie (8–10%), ale nieco mniejszym (6–7%), nadal będzie to jednak tempo 2–3 razy szybsze niż w krajach wysoko rozwiniętych. Wielu autorów zwraca uwagę, że gospodarki wysoko rozwinięte

² *Decoupling* – zjawisko, które odbiega od oczekiwanego normalnego zachowania i wcześniej występujących korelacji. *Decoupling* ma miejsce wtedy, gdy dwa różne zjawiska, które zwykle za sobą podążają, nagle idą w przeciwnych kierunkach; gdy jedno rośnie, drugie spada. W artykule *decoupling* odnosi się do spadku korelacji między wzrostem krajów rozwijających się a wzrostem krajów rozwiniętych.

Rysunek 2. Eksport z gospodarek wschodzących do krajów rozwijających się i krajów rozwiniętych (wzrost w stosunku do poprzedniego roku w %)

Źródło: Szacunki „The Economist”, *The decoupling debate* (2008).

czeka długoletnia stagnacja (Gordon, Cowen, 2011). Szereg czynników stanowi poważne obciążenie dla przywrócenia wzrostu w krajach Starej Triady (USA, UE, Japonia), jak: wysokie zadłużenie i deficyt finansów publicznych, starzenie się społeczeństwa, słaby system edukacji, wzrost konkurencji zagranicznej. Natomiast prognozy dla krajów rozwijających wskazują na korzystną strukturę demograficzną, procesy urbanizacji i industrializacji, wykorzystanie postępu technologicznego i wzrostu kapitału ludzkiego, co powinno zapewnić dalszy dynamiczny wzrost (Liberska, 2011).

2.3. ZMIANA PÓL WZROSTU W ŚWIATOWEJ GOSPODARCE

W historii gospodarczej świata co jakiś czas następowały zmiany w centrach wzrostu, kraje, które wcześniej dominowały, musiały ustąpić miejsca nowym potęgom. W XX wieku, a szczególnie w jego drugiej połowie, największymi polami wzrostu były kraje tzw. Triady (Madison, 2007). W XXI wieku sytuacja uległa zmianie w związku z procesem przesuwania się środka ciężkości gospodarki światowej (*economic gravity*) z krajów wysoko rozwiniętych do rynków wschodzących. Wraz ze wzrostem udziału gospodarek wschodzących w tworzeniu globalnego PKB, rosła siła ich oddziaływania na wzrost innych krajów. Ich dynamizm rozwojowy i powiązania z innymi krajami spowodowały, że stały się nowymi polami wzrostu, podczas gdy rola dominujących wcześniej centrów wzrostu w krajach wysoko rozwiniętych spadała.

Bank światowy w swoim raporcie (*Multipolarity...*, 2011, s. 16) przyjmuje następującą definicję pola wzrostu: „polem wzrostu jest gospodarka, która ma znaczący wpływ na globalny wzrost gospodarczy”, oraz „polem wzrostu jest gospodarka, której wzrost gospodarczy napędza procesy wzrostu w innych gospo-

darkach”³. Chodzi o pozytywne oddziaływanie, czyli *spillover effects* na inne gospodarki przez różne kanały powiązań z danym polem wzrostu lub z głównym partnerem handlowym. Pola wzrostu oddziałują na inne kraje przez handel, inwestycje zagraniczne i transfer technologii, przyczyniając się do wzrostu produktywności i rozwoju produkcji technologicznie zaawansowanych towarów i usług konkurencyjnych na globalnych rynkach. Pole wzrostu jest nie tylko wyrazem własnej aktywności gospodarczej, ale jest w stanie stymulować działalność gospodarczą w innych krajach, z którymi ma silne powiązania. Mimo że niektórzy autorzy zwracają uwagę na różnice między pojęciem biegunów wzrostu a polami wzrostu czy centrami wzrostu, to jednak często pojęcia te stosuje się zamiennie.

Do trzech głównych pól wzrostu należą obecnie: Stany Zjednoczone, Unia Europejska i Chiny; ich stopień pobudzania wzrostu gospodarczego w innych krajach jest największy. Udział Chin w globalnym wzroście w latach 2000–2010 wynosił 26%, natomiast USA 22% (*Multipolarity...*, 2011). Chiński udział w globalnym wzroście w 2011 r. był prawie dwukrotnie większy niż krajów wysoko rozwiniętych.

Bank Światowy stworzył wielowymiarowy wskaźnik pomiaru pola wzrostu (*multidimensional polarity index*) dla 15 krajów. Biorąc pod uwagę udział krajów w globalnym handlu, finansach, inwestycjach i technologii, oszacował ich wpływ na wzrost gospodarki światowej i wzrost gospodarczy innych krajów (*Multipolarity...*, 2011, s. 19–20).

Na pierwszym miejscu wśród pól wzrostu w latach 2004–2008 znalazły się Chiny, a na drugim Stany Zjednoczone. Od lat 70. nastąpiły znaczące zmiany w sile pól wzrostu wybranych krajów wysoko rozwiniętych.

Pod koniec lat 90. zanotowano stały spadek wskaźnika w krajach wysoko rozwiniętych, największy spadek nastąpił w Japonii. W tym samym czasie następował stały wzrost wskaźnika dla niektórych gospodarek wschodzących. Najbardziej spektakularny wzrost indeksu zanotowały Chiny – wzrost o ponad 25 punktów od początku lat 70. (rys. 4). W latach 90. następował też wzrost wskaźnika dla Indii i Rosji.

Największe oddziaływanie Korei Płd. jako pola wzrostu miało miejsce pod koniec lat 80. Brazylia osiągnęła najwyższy poziom indeksu w latach 1974–1978, podczas brazylijskiego cudu gospodarczego. Znaczny spadek wskaźnika miał miejsce podczas kryzysu zadłużeniowego lat 80. straconej dekady. Wśród gospodarek wschodzących cztery kraje – Chiny, Korea Płd., Indie, Rosja i Brazylia – po 2003 r. były największymi polami wzrostu. Natomiast indeks regionalnych pól wzrostu w latach 2004–2008, wskazuje, że w Afryce subsaharyjskiej największe oddziaływanie mają trzy kraje: Afryka Południowa, Nigeria i Angola; w Ameryce Łacińskiej: Brazylia, Argentyna, Meksyk; w Azji Wschodniej: Chiny,

³ Autorzy raportu koncepcje pól wzrostu w skali globalnej przyjęli z prac francuskiego ekonomisty F. Perroux, który w latach 60. stworzył teorię pól wzrostu w gospodarce narodowej i wskazał na ich oddziaływania na inne regiony kraju. Jego zdaniem, pola wzrostu mają zdolność stymulowania wzrostu gospodarczego różnymi kanałami (handel, inwestycje, transfer technologii) w innych strukturach. Koncepcja ta posłużyła jako element regionalnej polityki rozwojowej.

Tabela 2. Wielowymiarowy wskaźnik pola wzrostu dla 15 krajów w latach 2004–2008

Kraj	Real Index	Kraj	Indeks HBS*	Kraj	Indeks PPP
China	26,20	Euro area	47,34	China	63,70
United States	20,33	China	41,54	United States	51,26
Euro area	10,86	United States	30,51	Euro area	40,15
Japan	5,59	Russian Federation	25,60	Japan	28,15
United Kingdom	5,51	Canada	22,61	Russian Federation	26,02
Korea Rep.	5,41	United Kingdom	22,49	Korea Rep.	24,57
Russian Federation	4,79	Korea, Rep.	20,49	United Kingdom	24,01
India	4,62	Australia	20,26	India	23,38
Singapore	4,30	Brazil	19,48	Singapore	22,95
Canada	4,08	Norway	19,25	Canada	22,92
Australia	3,27	Saudi Arabia	19,18	Saudi Arabia	21,33
Malaysia	3,12	Turkey	19,17	Turkey	21,33
Turkey	3,07	India	19,14	Mexico	21,27
Mexico	2,94	Singapore	19,11	Malaysia	21,19
Saudi Arabia	2,94	Poland	18,76	Australia	21,14

* HBS – Harrod-Balassa-Samuelson.

Źródło: *Multipolarity...* (2011), s. 20.

Korea Płd., Indonezja; w Azji Południowej: Indie, Bangladesz, Pakistan (*Multipolarity...*, 2011, s. 21). W wielobiegunowym świecie istnieją konkurencyjne pola wzrostu skupione głównie wokół dziesięciu gospodarek – Chiny, strefa euro, USA, Indie, Japonia, Wielka Brytania, Indonezja, Brazylia, Rosja. Szacunkowy indeks na lata 2021–2025 pokazuje, że Chiny będą największym polem wzrostu, większym niż dwa alternatywne pola wzrostu, jakimi są strefa euro i USA razem wzięte.

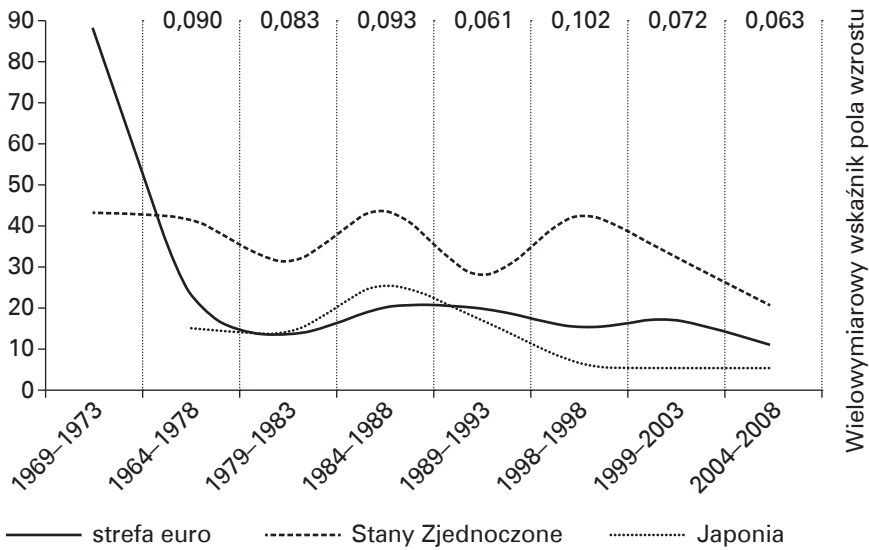
Tabela 3. Pola wzrostu dla 15 głównych gospodarek, średnia podstawowa w latach 2021–2025

Gospodarka	PKB (ceny z 2009 r. w bilionach USD)	Udział we wzroście globalnym (%)	Simple growth polarity index	Alternate growth polarity index
China	13,9	0,94	96,46	72,96
Euro area	18,3	0,38	38,95	37,93
United States	18,8	0,24	24,36	29,56
India	3,0	0,17	17,26	13,21
Japan	6,3	0,09	9,15	10,01
United Kingdom	3,4	0,07	7,53	8,68
Indonesia	1,2	0,07	7,46	6,46
Brasil	2,4	0,06	6,21	4,57
Russian Federation	2,0	0,04	4,12	2,94
Canada	2,1	0,04	4,01	3,91
Korea Rep.	1,4	0,04	4,00	5,55
Australia	1,5	0,03	3,50	4,55
Middle East	1,8	0,03	3,16	1,88
Sweden	0,8	0,03	3,08	3,37
Turkey	1,0	0,03	2,64	1,73

Źródło: *Multipolarity...*, 2011, s. 46.

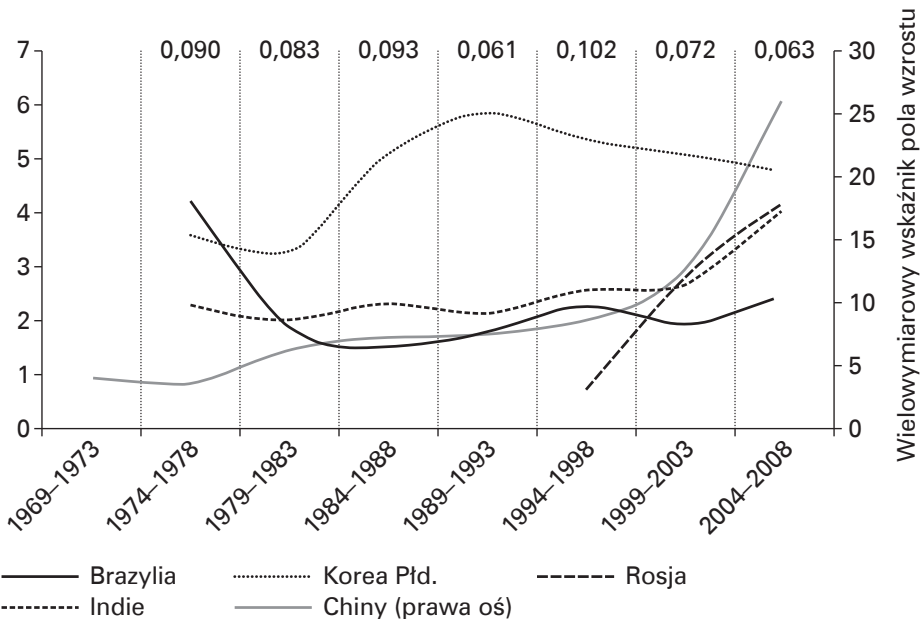
W latach 2021–2025 wśród dziesięciu największych pól wzrostu pięć obejmuje kraje wschodzące – Chiny, Indie, Indonezja, Brazylia, Rosja. Nowe pola wzrostu z różną siłą oddziałują na wzrost regionów i gospodarki światowej. Szacuje się, że do 2025 r. nastąpi wzrost klasy średniej w krajach wschodzących do 4,2 mld osób, a ich roczna konsumpcja może osiągnąć około 30 bln dol.: byłyby to największe możliwości wzrostu w historii kapitalizmu (Atson, 2012). Gospodarki wschodzące są dzisiaj główną siłą globalizującą inne kraje Południa, przyczyniają się do włączenia ich w globalne rynki i pogłębienie integracji regionalnej, a tym samym wpływają na przyspieszenie wzrostu gospodarczego i poprawę dobrobytu, co oznacza, że proces konwergencji obejmuje coraz to nowe kraje Południa (Spence, 2010).

Rysunek 3. Wielowymiarowy wskaźnik pola wzrostu dla wybranych gospodarek rozwiniętych

Źródło: jak w tabeli 2.

Rysunek 4. Wielowymiarowy wskaźnik pola wzrostu wybranych gospodarek wschodzących

Źródło: jak w tabeli 2.

3. POWIĄZANIA GOSPODARCZE MIĘDZY GOSPODARKAMI WSCHODZĄCYMI I KRAJAMI ROZWIJAJĄCYMI SIĘ JAKO CZYNNIK NAPĘDZAJĄCY WZROST GOSPODARCZY

W ostatnich dekadach dynamicznie rósł handel i przepływy kapitału z krajów rozwiniętych (bogatej Północy) do krajów rozwijających się (biednego Południa). Zagraniczne inwestycje bezpośrednie i działanie korporacji transnarodowych pozwoliły na integrację krajów Południa z globalnymi rynkami, przyczyniając się do rozwoju produkcji i usług na zaspokojenie globalnego popytu. Globalizacja otworzyła nowe możliwości rozwoju dla krajów rozwijających się, umożliwiła dostęp do kapitału i technologii, przyczyniła się zróżnicowania struktury produkcji i udziału w globalnym łańcuchu dostaw – outsourcing i offshoring. Dzięki globalizacji gospodarki wschodzące osiągnęły wysokie tempo wzrostu i znacznie zmniejszył się dystans rozwojowy, jaki dzielił je od krajów wysoko rozwiniętych (Stiglitz, 2011; Rodrick, 2011)

Na początku XXI wieku nastąpiła historyczna zmiana w stosunkach gospodarczych między krajami Południa. Nowe potęgi gospodarcze osiągnęły taki potencjał rozwojowy, że mogły zwiększyć handel z krajami rozwijającymi się i na szerszą skalę realizować inwestycje zagraniczne w wielu krajach. Ekspansja handlu i przepływy kapitału, kredyty, pomoc rozwojowa i techniczna prowadziły do zasadniczych zmian w charakterze stosunków gospodarczych w ramach Południe–Południe. Zakres i nowa jakość powiązań zwiększyły ich odporność na szoki zewnętrzne pochodzące z krajów wysoko rozwiniętych. Dawniej polegały głównie na inwestycjach, technologii, kapitałach z krajów Północy, dzisiaj mają kapitały własne i mogą inwestować za granicą. Dawniej liczyły na korporacje transnarodowe z krajów rozwiniętych, aby rozwinąć produkcję na globalne rynki, dzisiaj korporacje z krajów wschodzących są producentami zaawansowanych technologicznie towarów i usług, coraz bardziej opierają je na własnych innowacjach. W dobie globalnego kryzysu przejmowały stojące na progu bankructwa firmy zachodnie. Symbolicznym wyrazem zmian jest to, że indyjska firma TATA stała się właścicielem Jaguara, a chińska firma Gerry przejęła Volvo. Wielkie firmy z gospodarek wschodzących znajdują się nie tylko wśród 100 największych światowych korporacji, ale należą do najbardziej nowoczesnych globalnych firm: np. z Chin (Huawei, Lenovo), z Indii (Tata, Wipro, Infosys,) czy z Brazylii (Embraer). Nowe potęgi gospodarcze są nie tylko polami wzrostu we własnych regionach, ale angażują się we wspieranie rozwoju krajów rozwijających się w różnych częściach świata, np. w Afryce, i niejednokrotnie zastępują ich tradycyjnych partnerów z krajów wysoko rozwiniętych.

W czasie globalnego kryzysu 2008–2009 najmniej ucierpiały kraje, których poziom integracji gospodarczej z krajami wschodzącymi był największy (*Emerging Powers Integration Report*, 2011) W 2009 roku 20 krajów najbardziej zintegrowanych utrzymało wzrost gospodarczy na poziomie 2,5%, podczas gdy w krajach rozwiniętych była recesja.

3.1. ZMIANA CHARAKTERU STOSUNKÓW GOSPODARCZYCH POŁUDNIE–POŁUDNIE

Ostatnie lata charakteryzują się znacznym wzrostem i zakresem powiązań gospodarczych między krajami Południa. Do zacieśnienia stosunków między krajami rozwijającymi się przyczyniły się głównie:

- po pierwsze – wewnętrzna stabilizacja polityczna, która pozwoliła na przeprowadzenie reform i realizację polityki gospodarczej w kierunku liberalizacji i otwarcia gospodarki;
- po drugie – zmniejszenie napięć w stosunkach między krajami umożliwiło podpisanie wielu porozumień o liberalizacji handlu i powstanie stref wolnego handlu oraz podjęcie działań na rzecz wzmocnienia regionalnej integracji;
- po trzecie – otwarcie na procesy globalizacji i integracji, przyciąganie zagranicznych inwestycji bezpośrednich i włączenie się do sieci globalnych dostaw największych światowych korporacji;
- po czwarte – nowe warunki dla przyspieszonej industrializacji i proeksportowej strategii rozwoju, które pozwoliły na zwiększenie eksportu wielu towarów i usług na globalne rynki;
- po piąte – wzrost dochodów z eksportu i rosnące rezerwy kapitałowe gospodarek wschodzących pozwoliły na większe inwestycje zagraniczne w wielu w krajach rozwijających się;
- po szóste – wzrost pozycji korporacji transnarodowych z rynków wschodzących zwiększył ich możliwości transferu technologii i poprawy efektywności produkcji w krajach rozwijających się;
- po siódme – rozwój infrastruktury, budowa kolei, portów, dróg, lotnisk, umożliwiły transport towarów między krajami słabiej rozwiniętymi i wzrost powiązań handlowych i produkcyjnych;
- po ósme – szerokie wykorzystanie rewolucji informatycznej i telekomunikacyjnej, dostęp do Internetu w krajach Południa stworzyły warunki rozwoju globalnego biznesu;
- po dziewiąte – rozwój edukacji i kapitału ludzkiego przyczynił się do wzrostu wydajności i zdobycia lepiej płatnej pracy;
- po dziesiąte – w większości krajów nastąpiło zmniejszenie biedy i poprawa dobrobytu oraz wzrost klasy średniej. Rosnąca konsumpcja krajowa stała się źródłem dalszego wzrostu gospodarczego. Dobra konsumpcyjne produkowane w krajach rozwijających się są bardziej dostępne ze względu na niższą cenę i lepsze dostosowanie do potrzeb konsumentów w tych krajach.

Te i inne czynniki spowodowały, że stopień powiązań gospodarczych (handel, inwestycje, przemysł) między krajami rozwijającymi się Ameryki Łacińskiej,

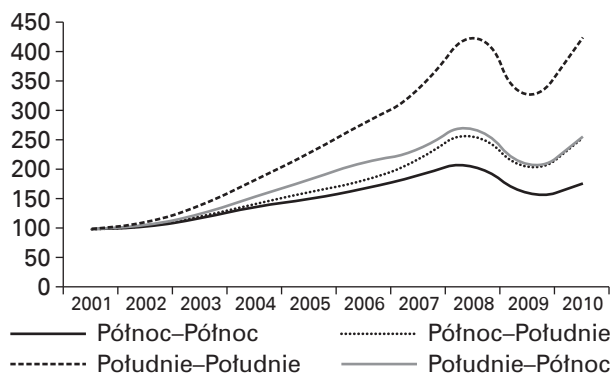
Afryki i Azji (A+A+A) jest obecnie niespotykany w historii⁴ (*The Southern Silk Road, ...* 2011). Badania przeprowadzone przez wiele międzynarodowych instytucji wskazują na znaczącą rolę stosunków gospodarczych Południe–Południe jako czynnika przyspieszenia ich wzrostu gospodarczego (OECD, 2010; World Bank, 2011; Asian Development Bank, 2011).

3.2. EKSPANSJA HANDLU MIĘDZY KRAJAMI POŁUDNIA

W XX wieku w handlu światowym dominowała wymiana towarowa między gospodarkami wysoko rozwiniętymi w ramach TRIADY: USA, Europa i Japonia. Kraje rozwijające się były głównie dostawcami surowców. Sytuacja się zmieniła radykalnie, kiedy kraje rozwijające się otworzyły się szeroko na handel, a liberalizacji handlu towarzyszył dynamiczny wzrost eksportu szczególnie towarów przemysłowych, które dzisiaj dominują w ogólnym eksporcie wielu krajów.

W ostatniej dekadzie nastąpił gwałtowny wzrost wymiany handlowej między krajami rozwijającymi się. Wymiana między krajami Południa była najbardziej dynamicznym segmentem handlu światowego, Ich handel jest obecnie przeszło dwukrotnie większy niż w latach 80. W strukturze eksportu gospodarek wschodzących ponad $\frac{3}{4}$ stanowią towary przemysłowe. Obecnie około $\frac{1}{3}$ światowego eksportu towarowego ma miejsce między gospodarkami wschodzącymi, a w 2000 r. – około 15%.

Rysunek 5. Handel między krajami Południa w latach 2001–2010

Źródło: *Global Economic Prospect*, 2013.

Wartość eksportu krajów rozwijających się do innych krajów Południa była w 2010 r. prawie 4,5-krotnie większa niż w 2001 r., podczas gdy eksport Północ-Północ wzrósł w tym czasie 1,5-krotnie, a Północ-Południe około 2-krotnie.

⁴ Uważa się, że sieć powiązań między Azją, Ameryką Łacińską i Afryką jest współczesną wersją Jedwabnego Szlaku z XVI wieku – ale tym razem nie tylko przez lądy i morza, lecz przy użyciu sieci lotniczych i środków elektronicznego przekazu (zob. *The Southern Silk Road...*, 2011).

W roku 2000 około 60% eksportu krajów rozwijających się było przeznaczone na rynki krajów wysoko rozwiniętych, a 40% do krajów rozwijających się, natomiast w 2011 r. już ponad połowa eksportu szła do krajów rozwijających się. Obecnie w eksporcie krajów rozwijających się dominują inne kraje rozwijające się (IMF, 2012)

Dla wielu krajów wschodzących i rozwijających się ich głównymi partnerami handlowymi są kraje Południa. W roku 2010 gospodarki wschodzące jak np. Indie i Brazylia więcej eksportowały do rynków wschodzących i krajów rozwijających się niż do krajów rozwiniętych. Udział krajów rozwijających się w handlu Indii, Brazylii i Afryki Południowej sięgał prawie 60%, również około 55% towarów eksportowanych z Azji (bez Chin) kierowano do krajów wschodzących, a z Ameryki Łacińskiej (bez Brazylii) ponad 37%, z Afryki 45%.

Udział krajów wschodzących i rozwijających się w ogólnym eksporcie Chin wzrósł z 43% w 2000 r. do 53% w 2010 r., a Indii z 46% do 65%, Brazylii z 48% do 63% (*The Southern Silk Road...*, 2011). Prognozy wskazują, że do 2050 r. udział eksportu Chin do krajów Południa w ich ogólnym eksporcie może wzrosnąć do 73%, a dla Indii i Brazylii wzrośnie do 83%⁵.

3.3. PRZEPIŁYWY BEZPOŚREDNICH INWESTYCJI ZAGRANICZNYCH MIĘDZY RYNKAMI WSCHODZĄCYMI I KRAJAMI ROZWIJAJĄCYMI SIĘ

W ostatnich dekadach gospodarki wschodzące były bardzo atrakcyjnym miejscem dla zagranicznych inwestycji bezpośrednich. Napływ inwestycji i działanie korporacji transnarodowych z krajów Północy przyczyniły się do ich sukcesów eksportowych. Od 2005 roku gospodarki wschodzące rozpoczęły na szerszą skalę inwestycje za granicą, (szczególnie Chiny, Indie, Rosja, Brazylia) zarówno w krajach wysoko rozwiniętych, jak i w krajach rozwijających się.

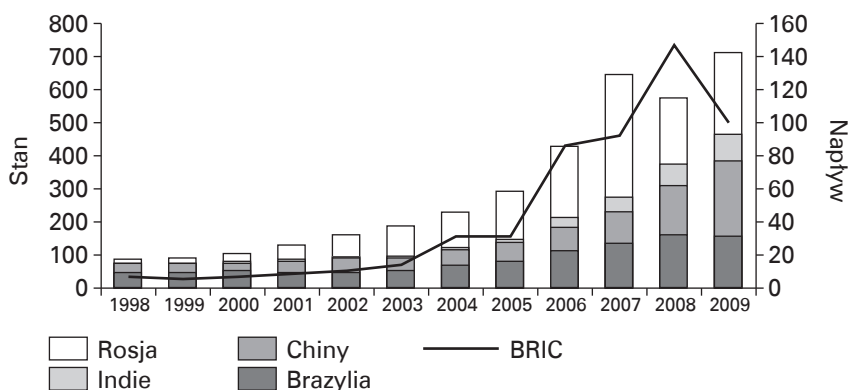
Tabela 4. Inwestycje zagraniczne z wybranych krajów wschodzących w latach 2006–2010 (w mld dol.)

Kraje	2006	2007	2008	2009	2010
Brazylia	28,2	7,1	20,4	-10,0	11,6
Chiny	21,2	22,4	52,5	56,3	68,8
Indie	14,3	19,6	19,2	15,9	13,1
Indonezja	2,7	4,6	5,9	2,2	2,6
Rosja	23,1	45,6	55,6	43,6	52,5

Źródło: *World Investment Report*, 2012, s. 170–173.

⁵ *The Southern Silk Road...* (2011).

Rysunek 6. Zagraniczne inwestycje bezpośrednie (stan i napływ) ogółem z krajów BRIC w latach 1998–2009

Źródło: *World Investment Report* (2010).

Ogólna wielkość zagranicznych inwestycji Brazylii w świecie wzrosła w latach 2000–2011 prawie 4-krotnie, Chin ponad 15-krotnie, Indii prawie 100-krotnie, a Rosji ponad 15-krotnie. Ogólny stan zagranicznych inwestycji bezpośrednich z krajów rozwijających się w 2011 r. wynosił ponad 3 705,0 mld dol. i około 2/3 zostało zainwestowanych w innych krajach Południa.

W latach 2005–2010 średnio rocznie kraje Południa inwestowały około 100 mld dol. w innych krajach Południa. Udział rynków wschodzących w globalnych przepływach bezpośrednich inwestycji zagranicznych wzrósł z 5% w 2003 r. do 32% w 2010 roku. Kraje BRIC w 2011 r. realizowały około 60% inwestycji zagranicznych w krajach Południa – najwięcej w Azji (około 31%), w Ameryce Łacińskiej (15%), w Afryce (11%) i 8% w krajach Europy Środkowej i Wschodniej (UNCTAD, 2012).

Początkowo dominowały inwestycje typu greenfield, a ostatnio rosną inwestycje związane z fuzjami i przejęciami. Firmy z krajów wschodzących uczestniczyły w ostatnich pięciu latach w ponad 12,5 tys. inwestycji typu greenfield o wartości prawie 1,7 bln dol. (*Multipolarity...*, 2011, s. 5). Wzrost inwestycji zagranicznych wiąże się z rosnącą pozycją korporacji transnarodowych z krajów wschodzących w świecie. W latach 2004–2010 wielkość M&A, w których uczestniczyły firmy z rynków wschodzących, przekroczyła 1,1 bln dol., tj. około 17% światowych transakcji.

Korporacje z krajów wschodzących stały się nową siłą globalizującą kraje Południa; dzięki transferowi kapitału i technologii przyczyniają się do specjalizacji przemysłu, a poprzez globalny łańcuch dostaw integrują je z globalnymi rynkami.

3.4. RYNKI WSCHODZĄCE JAKO DOSTAWCY POMOCY ROZWOJOWEJ

W ostatniej dekadzie kraje wschodzące, jak: Chiny, Brazylia, Malezja, Indie, Wenezuela, Tajlandia i kraje arabskie, przeznaczały coraz większe środki na

pomoc rozwojową dla krajów słabiej rozwiniętych. Wiele krajów Południa otrzymuje dzisiaj większą pomoc z tych krajów niż od ich tradycyjnych dostawców, jakimi są organizacje międzynarodowe czy kraje Północy. Największe projekty dotyczą rozwoju infrastruktury zarówno wewnątrz krajów, jak i między sąsiadami i regionami. Rozwój infrastruktury jest jednym z warunków przyspieszenia wzrostu gospodarczego oraz zwiększenia wymiany handlowej i powiązań z globalnymi rynkami. Wraz z rozwojem handlu między rynkami wschodzącymi, konieczne stały się odpowiednie połączenia transportowe i komunikacyjne, dostęp do Internetu. Bilateralna pomoc rozwojowa krajów Południa dla krajów Południa wzrosła z 4,4 mld dol. w 2005 r. do 15 mld dol. w 2010 roku. W czasie globalnego kryzysu duże gospodarki wschodzące przekazały organizacjom międzynarodowym dodatkowe środki na pomoc dla krajów rozwijających się w walce ze skutkami kryzysu.

4. CHINY JAKO CENTRUM GRAWITACJI HANDLU I POLE WZROSTU DLA KRAJÓW POŁUDNIA

Dynamiczny rozwój Chin w ostatnich dekadach oraz szerokie powiązania z większością krajów świata spowodował, że stały się w 2010 r. drugą potęgą gospodarczą i jednym z największych pól wzrostu światowej gospodarki. Ich wpływ na globalny wzrost i na wzrost gospodarczy wielu krajów jest bardzo duży (Arora, Vanrakidis, 2012). Chiny różnymi kanałami wpływają na wzrost innych krajów i od tego, w jakim tempie będzie się rozwijała chińska gospodarka, zależy wzrost gospodarczy wielu krajów⁶. Z badań wynika, że wzrost gospodarczy wielu krajów rozwijających się w ostatniej dekadzie był w znacznie większym stopniu uzależniony od wzrostu chińskiej gospodarki niż krajów rozwiniętych G7 (OECD, 2010).

Międzynarodowy Fundusz Walutowy analizuje gospodarki, które mają największe znaczenie systemowe dla wzrostu gospodarki światowej. Do grupy tzw. Systemic Five należą: kraje euro, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone, Japonia i Chiny (IMF, 2012). W związku ze znacznym osłabieniem wzrostu w Stanach Zjednoczonych i strefie euro, coraz więcej uwagi poświęca się Chinom jako jednemu z głównych pól wzrostu. Jako pierwszy kraj szybko powróciły do wysokiego wzrostu, przyczyniając się do ożywienia gospodarczego w wielu krajach. Nawet stosunkowo niewielki spadek inwestycji i tempa wzrostu gospodarki chińskiej może mieć poważne konsekwencje dla wielu gospodarek świata, szczególnie w krajach, dla których Chiny stały się najważniejszym partnerem handlowym. Chińskie spowolnienie o 1–2% wpłynie najbardziej na spadek tempa wzrostu PKB u jego głównych partnerów handlowych takich jak: Tajwan, Korea Południowa, Malezja i Tajlandia. Chińskie spowolnienie będzie miało też wpływ na duży spadek eksportu krajów surowcowych, głównie w takich krajach jak: Chile, Zambia, Arabia Saudyjska, Kazachstan, Iran, Australia i Brazylia (*The slowdown in China...*, 2012). W „The

⁶ Podobnie jak w poprzednich dekadach mówiono o wpływie osłabienia gospodarki USA i zarażeniu się reszty świata, mówi się dzisiaj o oddziaływaniu gospodarki chińskiej.

Economist” (2012, August 25) przedstawiono „Sinodependency index”, który wskazuje, jaki jest wpływ rynku chińskiego na firmy i wartość akcji. Akcje firm działających w Chinach w grupie S&P 500 w latach 2009–2012 wzrosły o 129%, podczas gdy indeks dla całej grupy wzrósł w tym czasie o 57%.

Według Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Chiny są dzisiaj najbardziej centralną siłą handlową w świecie, biorąc pod uwagę szerokie powiązania handlowe z innymi gospodarkami. W roku 2012 kraj ten stał się największą potęgą handlową świata, wartość eksportu i importu towarów (3,87 bln dol.) przewyższyła wartość wymiany handlowej Stanów Zjednoczonych, które dotychczas zajmowały pierwsze miejsce⁷. W ostatnich latach Chiny stały się największym centrum grawitacji handlu światowego i przesunęły się z pozycji światowego eksportera towarów na pozycje partnera handlowego, który coraz więcej importuje. Stały się ważnym rynkiem zbytu nie tylko dla surowców, ale i towarów z wielu krajów. W czasie kryzysu import chiński rósł znacznie szybciej niż eksport: tylko w 2009 r. spadł o 6%, ale w 2010 r. wzrósł o 39%, a w 2011 o 25% (Liberska, 2011). Wiele krajów zarówno wysoko rozwiniętych, jak i rozwijających dzięki eksportowi na duży rynek chiński było w stanie ograniczyć negatywne skutki kryzysu.

Chiny są nie tylko największą potęgą handlową świata, ale największym partnerem handlowym dla wielu krajów. W roku 2011 były pierwszym lub drugim partnerem handlowym dla 78 krajów, dla 148 krajów były jednym z pięciu najważniejszych dostawców towarów, a dla 68 krajów jednym z najważniejszych rynków zbytu (*The slowdown in China...*, 2012).

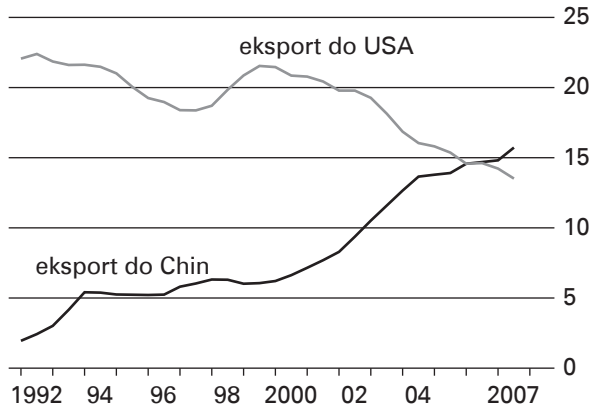
4.1 CHINY JAKO PARTNER HANDLOWY KRAJÓW POŁUDNIA

Chiny mają bezpośredni wpływ na wzrost gospodarczy wielu krajów rozwijających się przez handel i inwestycje oraz pośredni – przez ceny wielu surowców. Chiński popyt zwiększa ich dochody z eksportu, natomiast import z Chin tańszych towarów i dóbr kapitałowych zmniejsza koszt inwestycji. Chiny są największym konsumentem surowców energetycznych i wielu surowców mineralnych oraz produktów rolnych. Popyt chiński na surowce wpływa na ich ceny i kształtuje dochody z eksportu krajów surowcowych.

W ostatniej dekadzie Chiny znacznie zacieśniły stosunki gospodarcze z krajami rozwijającymi się w różnych regionach świata. W celu ożywienia wzajemnych stosunków gospodarczych podpisano ponad 300 różnego rodzaju bilateralnych porozumień o liberalizacji handlu i inwestycji, a z wieloma krajami umowy o tzw. strategicznym partnerstwie, które zakładają wspieranie długofalowego wzrostu i współpracę w wielu dziedzinach. Porozumienia te przyczyniły się do dynamicznego ożywienia wymiany handlowej z wieloma krajami. Obecnie dla wielu krajów rozwijających się Ameryki Łacińskiej, Azji Południowej i Afryki subsaharyjskiej Chiny stały się głównym partnerem handlowym. Wymiana handlowa między Chinami

⁷ Udział Chin w światowym eksporcie wynosił 13,3% (USA – 10,8%), a udział w światowym imporcie – 9%. Chiny stały się w 2010 r. największym eksporterem, a w 2012 r. największym importerem.

Rysunek 7. Eksport gospodarek wschodzących do USA i Chin w latach 1992–2007 (w %)

Źródło: *The slowdown in China ...*, 2012.

a krajami rozwijającymi była w ostatniej dekadzie najbardziej dynamicznie rozwijającym się segmentem handlu światowego. Jej wartość wzrosła w latach 2001–2010 ponad 4,5-krotnie, podczas gdy handel między krajami wysoko rozwiniętymi wzrósł 1,5-krotnie, a handel Północ-Południe wzrósł 2-krotnie (*Multipolarity...*, 2011).

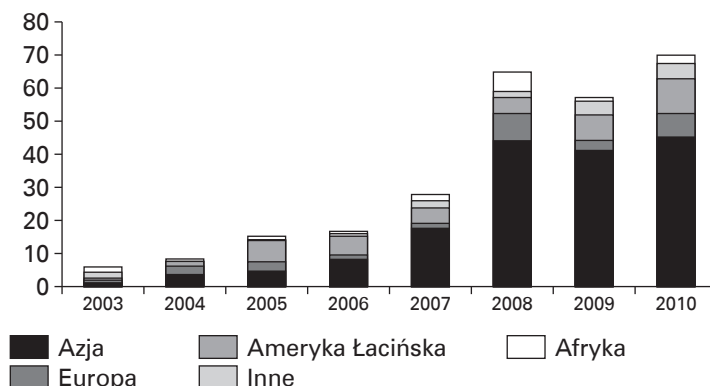
Po roku 2000 eksport gospodarek wschodzących do USA systematycznie spadał, przy równoczesnym stałym wzroście ich eksportu do Chin. Dla wielu krajów rozwijających się rynek chiński jest największym rynkiem zbytu. W roku 2011 eksport do Chin stanowił ponad 92% ogólnego eksportu Mongolii, 68% – Sudanu, 59% – Turkmenistanu, 46,5% – Korei Północnej, 41,8% – Gambii, 38% – Konga, 37,7% – Angoli, 34,8% – Zambii, 28,1% – Tajwanu, 27,4% – Australii, 24,9% – Kuby, 22,4% – Korei Południowej, 21,7% – Chile, 19,7% – Japonii, 18,8% – Afryki Południowej, 17,3% – dla Brazylii (Purdy, Peppers, 2012). Chiny są pierwszym lub drugim partnerem handlowym krajów BRICS – Brazylii, Rosji, Indii, Afryki Południowej – i odgrywają ważną rolę w intensyfikacji ich wzajemnych powiązań handlowych i finansowych.

4.2. CHINY JAKO ZAGRANICZNY INWESTOR W KRAJACH ROZWIJAJĄCYCH SIĘ

Kolejnym kanałem oddziaływania Chin na wzrost gospodarek krajów rozwijających się jest napływ inwestycji zagranicznych. Chiny są nie tylko największym odbiorcą FDI wśród rynków wschodzących⁸, ale coraz większym inwestorem w wielu krajach. W roku 2011 były na piątym miejscu wśród inwestorów zagranicznych w świecie. W ramach strategii *go global* chińskie firmy coraz więcej inwestują za granicą.

⁸ Ogólny stan inwestycji zagranicznych w Chinach w 2010 r. wynosił około 580 mld dol. (30-krotnie większy niż w 1990 r.).

Rysunek 8. Inwestycje chińskie w krajach rozwijających się w latach 2003–2010 (w mld dol.)

Źródło: *World Investment Report* (2012).

W roku 2006 zainwestowały 21 mld dol., w latach 2008–2009 już dwukrotnie więcej, średnio rocznie 55 mld dol., a w okresie 2010–2011 rocznie około 66 mld dol. (*World Investment Report*, 2012). W roku 2012 chińskie inwestycje zagraniczne przekroczyły 77 mld dol. W latach 2004–2011 rosły rocznie o 58%. Najwięcej zainwestowano w krajach azjatyckich oraz w krajach Ameryki Łacińskiej. Od 2008 r. Chiny stały się drugim największym inwestorem zagranicznym w Ameryce Łacińskiej, a dla niektórych krajów głównym inwestorem. W latach 2008–2010 dynamicznie rosły też inwestycje chińskie w niektórych krajach afrykańskich.

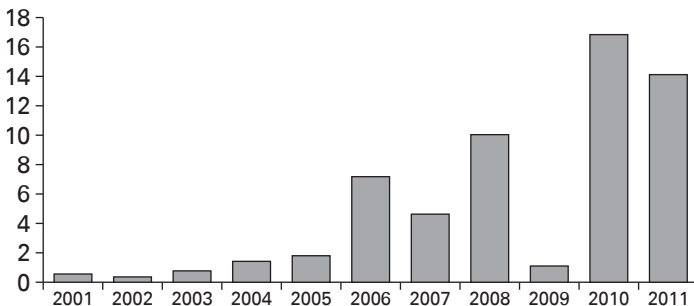
Napływ chińskich inwestycji do wielu krajów rozwijających się był w znacznym stopniu spowodowany dążeniem do zapewnienia bezpieczeństwa dostaw surowców dla dynamicznie rozwijającej się gospodarki. Kraje bogate w surowce w Afryce i Ameryce Łacińskiej stały się największymi odbiorcami chińskich inwestycji. Chińskie firmy przyniosły kapitał i technologie, które pozwoliły na zwiększenie wydobywania i szerszą eksploatację zasobów. Chiński popyt na surowce kształtował ceny i przyczynił się do wzrostu dochodów z eksportu wielu krajów Południa. Ostatnio chińskie firmy przenoszą również produkcję niektórych towarów przemysłowych do krajów Południa, poszukując poprawy efektywności. Stosują azjatycki model uprzemysłowienia tzw. *flying geese* (latających gęsi), przenosząc produkcję do krajów o niższych kosztach i wykorzystując globalny łańcuch dostaw dla poprawy konkurencyjności. W Chinach w ostatnich latach rosła płaca – średnia płaca rosła rocznie o kilkanaście procent, co zwiększało koszty produkcji. W najbliższych latach płace będą nadal rosły, nie tylko ze względu na protesty społeczne, ale w związku z planami odchodzenia od dotychczasowego modelu wzrostu napędzanego inwestycjami i eksportem w kierunku modelu opartego na wzroście konsumpcji. Firmy chińskie będą zatem zainteresowane przenoszeniem produkcji do krajów Południa, gdzie płace są niskie. W ten sposób będą wpływały na procesy industrializacji i urbanizacji krajów słabiej rozwiniętych.

4.3. CHINY JAKO POLE WZROSTU KRAJÓW AFRYKAŃSKICH

Na szczególną uwagę zasługuje wzrost obecności Chin w Afryce w ostatnich latach. Dynamiczny wzrost gospodarczy wielu krajów afrykańskich (6%) był w dużym stopniu możliwy dzięki Chinom (Brautigam, 2011). Chiński popyt na surowce wywołał boom surowcowy i wzrost dochodów z eksportu. Wymiana handlowa z krajami Afryki Subsaharyjskiej rosła w latach 2000–2010 średnio rocznie o 33,5%. W roku 2012 wymiana handlowa między Chinami i Afryką wzrosła 20-krotnie w stosunku do 2001 r. i przekroczyła 200 mld dol. Największymi partnerami handlowymi Chin w Afryce są: Angola (44%), Afryka Południowa (16%), Sudan (12%), Republika Kongo (8%).

Chiny stały się jednym z głównych inwestorów zagranicznych w krajach czarnej Afryki, szczególnie w takich krajach jak: Angola, Sudan, Republika Kongo, Zambia, Mozambik, Nigeria (Jacques, 2009). Wielkość bezpośrednich inwestycji zagranicznych wzrosła w latach 2005–2011 siedmiokrotnie (roczny wzrost o 115%) (Africa-China Trade FT June 14, 2010). Ponad ¾ inwestycji chińskich jest skoncentrowane w 10 krajach. W roku 2010 Chiny zainwestowały 2,0 mld dol., a w czasie odbywającego się w 2012 r. Forum Ekonomicznego Chiny–Afryka pod hasłami „Pokój, Rozwój, Współpraca” obiecały w zainwestować 20 mld dol. w ciągu pięciu najbliższych lat, zwłaszcza w powstających w niektórych krajach Specjalnych Strefach Ekonomicznych. Rządy krajów afrykańskich negocjują długoterminowe dostawy surowców, uzależniając je od uzyskania kredytów na rozwój infrastruktury, budowę dróg, kolei, portów, lotnisk szpitali, szkół. Inwestycjom chińskim związanym z wydobyciem surowców towarzyszyły szerokie programy wspierania rozwoju przez rozbudowę infrastruktury, budowę elektrowni, uniwersytetów, szpitali, nowych miast i osiedli mieszkaniowych, centrów handlowych, farm rolnych (Carike, Elsabe, 2012).

Rysunek 9. Chińskie zobowiązania finansowania projektów infrastrukturalnych w krajach Afryki Subsaharyjskiej (w mld dol.)

Źródło: *World Bank Report* (2008).

W ostatnich latach Chiny stały się największym kredytodawcą dla wielu krajów afrykańskich. W ramach współpracy bilateralnej państwowe banki chińskie udzielają kredytów na zakup dóbr kapitałowych dla rozbudowy infrastruktury. Wiele projektów infrastrukturalnych realizowały przez duże państwowe firmy

chińskie. Rozwój infrastruktury prowadzi do powstania połączeń transportowych i telekomunikacyjnych wewnątrz krajów i między krajami, co ma istotny wpływ na możliwości zwiększenia przepływu towarów i usług i pogłębienia integracji gospodarczej między krajami Południa. W latach 2000–2008 nastąpiło podwojenie wielkości pomocy rozwojowej dla krajów Południa, najwięcej, bo 44%, otrzymały kraje afrykańskie (OECD, 2010).

Zaangażowanie Chin w krajach afrykańskich znacznie wykracza poza sektor surowcowy (Szukalski, 2012). Inwestycje zagraniczne przyczyniają się do rozwoju przemysłu przetwórczego, Chiny dostarczają sprzęt telekomunikacyjny (Huawei) i wysokiej jakości maszyny do rozwoju przemysłu po konkurencyjnych cenach w stosunku do produkowanych w krajach wysoko rozwiniętych, a transfer technologii pozwala na produkcję wyrobów konkurencyjnych na globalnych rynkach. Chińskie firmy inwestują też w rolnictwo, budują farmy, które pozwolą znacznie zwiększyć produkcję żywności nie tylko na zaspokojenie lokalnego popytu, lecz również na eksport. Chińczycy kupują lub dzierżawią ziemię uprawną (Namibia, Zambia, Nigeria). W ramach współpracy z krajami afrykańskimi Chiny wspierają rozwój szkolnictwa (budowa szkół i uniwersytetów technicznych) oraz przygotowanie specjalistów dla powstających nowych gałęzi gospodarki. Przywódcy państw afrykańskich doceniają rolę, jaką Chiny odgrywają na kontynencie i rośnie ich zainteresowanie chińskim modelem wzrostu⁹.

Chiny jako pole wzrostu z jednej strony silnie oddziałuje na możliwości rozwojowe wielu krajów Afryki, a z drugiej wzmacnia nowe pola wzrostu na tym kontynencie. Lepsze wykorzystanie dużych zasobów naturalnych oraz potencjału zasobów pracy (młode lepiej wykształcone społeczeństwo), rozwój przemysłu przy wsparciu kapitałowym i technologicznym gospodarek wschodzących (kraje BRIC) głównie Chin powinno zapewnić dalszy wzrost gospodarczy krajom afrykańskim, a niektóre kraje mogą stać się ważnymi polami wzrostu dla całego kontynentu.

Chiny są dzisiaj główną siłą integrującą i globalizującą kraje Południa jako partner handlowy, jako inwestor i dostawca technologii, jako kredytodawca i dostawca pomocy rozwojowej. Mogą stać się pomostem między krajami Ameryki Łacińskiej, Afryki a najbardziej dynamicznie rozwijającym się regionem świata, jakim jest region Azji Południowo-Wschodniej. Integracja przemysłów i włączenie firm w globalny łańcuch dostaw technologicznie zaawansowanych towarów pozwoliłoby tym krajom zmniejszyć zależność od eksportu surowców i zapewnić dalszy rozwój na znacznie bardziej stabilnych podstawach.

ZAKOŃCZENIE

Globalizacja stworzyła niespotykane możliwości rozwoju krajów rozwijających się – dostęp do kapitału i technologii i otwarte rynki pozwoliły na przyspieszony proces industrializacji i rozwój produkcji na zaspokojenie globalnego popytu. Niektóre kraje dzięki reformom gospodarczym i właściwej polityce włączenia się w procesy

⁹ W literaturze wskazuje się też na wiele negatywnych skutków działalności chińskich firm, jak: zanieczyszczenie środowiska, korupcja, osłabienie lokalnych firm, nadmierna eksploatacja i inne.

globalizacji osiągnęły wysoką dynamikę wzrostu i stały się nowymi potęgami gospodarczymi. Środek ciężkości gospodarki światowej przesunął się z krajów wysoko rozwiniętych (Północ) do krajów wschodzących i rozwijających się (Południe). Wzrost pozycji Południa w tworzeniu globalnego dochodu, w produkcji i handlu światowym spowodował, że zwiększyło się ich oddziaływanie na światowy wzrost i możliwości wzrostu gospodarczego innych krajów. Nastąpiła znacząca zmiana w polach wzrostu światowej gospodarki, spadek znaczenia tradycyjnych centrów w krajach rozwiniętych i wzrost znaczenia nowych pól wzrostu wokół największych gospodarek wschodzących. Chiny – druga gospodarka świata i największa gospodarka wschodząca – poprzez swoją wielkość i dynamikę oraz powiązania gospodarcze z większością gospodarek świata stały się największym polem wzrostu we współczesnej gospodarce światowej. Są też główną siłą globalizującą kraje rozwijające się i kształtującą kierunki współpracy gospodarczej Południe–Południe. Obecny poziom wymiany handlowej, kapitału, inwestycji, technologii między krajami wschodzącymi i krajami rozwijającymi się wskazuje na rewolucyjną zmianę w strukturze gospodarki światowej. Wielkość gospodarek wschodzących i zakres ich wzajemnych powiązań handlowych, kapitałowych, finansowych, przemysłowych, technologicznych powoduje, że stały się znacznie mniej zależne od rynków krajów wysoko rozwiniętych w kształtowaniu wzrostu gospodarczego. W najbliższych dekadach nowe centra wzrostu światowej gospodarki znajdujące się wokół gospodarek wschodzących będą coraz silniej oddziaływały na globalny wzrost i możliwości przyspieszenia wzrostu gospodarczego krajów rozwijających się.

BIBLIOGRAFIA

- Africa at Work: Job Creation and Inclusive Growth. Report (2012)*, McKinsey Global Institute, August.
- Agtmael A. van (2007), *The Emerging Markets Century*, London.
- Akin C., Kose M.A. (2008), *Changing nature of North-South linkages: Stylized facts and explanations*, "Journal of Asian Economics", Vol. 19, No. 1.
- Arora V., Vanrakidis A. (2010), *China's economic growth; International spillovers*, "IMF Working Paper", July.
- Asia 2050. Realizing the Asian Century (2011)*, Asian Development Bank.
- Atson Y., Child P., Dobbs R., Narsimhan L. (2012), *Winning the \$ 30 billion decathlon. Going for gold in emerging markets*, "McKinsey Quarterly", August.
- Bisson P., Kirkland R., Stephenson E. (2010), *The great rebalancing (2010)*, "The McKinsey Quarterly", June.
- Brautigam D. (2011), *Dragon's Gift, The Real Story of China in Africa*, Oxford University Press.
- Canuto O. (2010), *Recoupling or Switchover. Developing Countries in Global Economy*, ABD Institute Publications.
- China's Growing Role in World Trade (2010)*, R.C. Feenstra, S. Wei (red.), University of Chicago Press.
- Classen C., Loots E. (2012), *Chinese foreign investment in Africa. Making sense of new economic reality*, "African Journal of Business Management", Vol. 6 (47).

- Coupling, recoupling or decoupling*, "ADBI Working Papers Series" (2010), No. 257, s. 1–10.
- Emerging Powers Integration Report* (2011), Maplecroft Global Risk Analytics.
- Global Economic Prospect* (2013), The World Bank, Washington.
- Global movers and shakers are worried about China* (2012), "The Economist", September 15.
- Global Trends 2025 – A Transformed World* (2008), US Government, Washington.
- Hawksoworth J., Cookson G. (2013), *The World in 2050: Beyond the BRICS – a Broader Look at Emerging Markets Growth Prospects*, PricewaterhouseCoopers, January.
- Henderson J. (2008), *China and future of the developing world*, "UNU – WIDER Research Paper", No. 58.
- IMF (2012), *Spillover Report*, June.
- Jacques M. (2009), *When China Rules the World, The End of the Western World and the Birth of a New Global Order*, New York.
- Juggernaut U., Dadush U., Show W. (2011), *How Emerging Markets are Reshaping Globalization*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington.
- Kose M.A., Prasad E.S. (2010), *Emerging markets come of age*, "Finance and Development", November.
- Kose M.A., Otrok C., Prasad E.S. (2012), *Global business cycles: Convergence of decoupling?* "International Economic Review", Vol. 53, No. 2, May.
- Liberska B. (2009), *System powiązań Ameryki Łacińskiej z Indiami i Chinami we współczesnej gospodarce światowej*, „Zeszyty Naukowe Kolegium Gospodarki Światowej SGH”, nr 2.
- Liberska B. (2010), *Perspektywy rozwojowe chińskiej gospodarki do 2050 roku*, „Studia Ekonomiczne”, nr 4.
- Liberska B. (2012), *Wiek XXI wiekiem rynków wschodzących*, w: *Zmiany w gospodarce światowej*, Komitet Prognoz PAN, Warszawa, s. 71–107.
- Maddison A. (2007), *Contours of the World Economy*, Oxford University Press, Oxford.
- Maddison A. (2001), *The World Economy. A Millennial Perspectives*, OECD, Paris.
- Magnus G. (2010), *Uprising: Will Emerging Markets Shape or Shake the World Economy*, Toronto.
- Multipolarity: The New Global Economy* (2011), The World Bank (worldbank.org/INTGDH/.../GDH_CompleteReport2011.pdf).
- OECD (2010), *Perspectives of Global Development, Shifting Wealth*, Paris.
- OECD (2012), *Looking to 2060- long-term growth scenarios*, "Economic Department Working Papers", No. 3, Paris.
- Ozawa T., Bellak Ch. (2010), *Will China relocate its labor – intensive factories to Africa – flying geese style? Perspectives on topical foreign direct investment*, Columbia Center on Sustainable International Foreign Investment, August.
- Park Y.Ch. (2011), *The global financial crisis: Decoupling of East Asia- Myth or reality*, "ADBI Working Paper", No. 289.
- Prasad E., Kose A. (2009), *The decoupling debate is back*, "Foreign Policy", June.
- Purdy M., Peppers A. (2012), *The Rise of E2E Integration. How Trade and Investment between Emerging Markets is Reshaping Global Competition*, Research Report, The Accenture Institute of High Performance, January.

- Quah D. (2011), *The global economy's Shifting Center of gravity*, "Global Policy", Vol. 2, Issue 1.
- Rodrik D. (2008), *One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth*, Princeton University Press. .
- Rodrik D. (2011), *The future of economic convergence*, "NBER Working Paper", No. 17400 (www.nber.org/papers/w17400).
- Rodrik D. (2012), *Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy*, New York.
- Roubini N., Mihim S.M. (2010), *Crisis Economics. A Crash Course in Future of Finance*, London.
- Sharma R. (2012), *Breakout Nations, In Pursuit of the Next Economic Miracle*, London.
- Southern Engines of Global Growth* (2010), A.U. Santos-Paulino (red.), Oxford University Press 2, Oxford.
- "South-South Trade Monitor" 2012, No. 1, UNCTAD, Geneva.
- South-South Economic Links* (2011), *Asian Development Outlook 2011*, Asian Development Bank (www.adb.org).
- South-South Economic Links* (2011), *Asia Development Outlook*, Asian Development Bank.
- Special Report on World Economy* (2012), "The Economist", October 9.
- Spence M. (2011), *The Next Convergence. The Future of Economic Growth in a Multispeed World*, New York.
- Stiglitz J.E. (2012), *Freefall. Jazda bez trzymanki. Ameryka, wolne rynki i tonięcie gospodarki światowej*, Warszawa.
- Subramanian A. (2011), *Eclipse: Living in Shadow of China's Economic Dominance*, Peterson Institute for International Economics. Washington.
- Subramanian A., Kessler M. (2013), *The hiperglobalization of trade and its future*, Peterson Institute for International Economics, "Working Paper" WP 13-6.
- Szukalski M. (2012), *Zmiany w gospodarce światowej*, w: *Zmiany w gospodarce światowej*, Komitet Prognoz PAN.
- The decoupling debate* (2008), "The Economist", March 16.
- The game of catch up. Special report on world economy* (2011), "The Economist", September 24.
- The slowdown in China would have far reaching effects. Sinodependency index* (2012), "The Economist", August 25.
- The Southern Silk Road. Turbocharging South-South Economic Growth* (2011), HSBC Global Economics Report, June.
- The World in 2050: Quantifying the Shift in the Global Economy* (2011), HSBC, Global Research, London (www.hsbc.com/~media/HSBC-com/about-hsbc/in-the-future/pdfs/120508-the-world-in-2050.ashx).
- World Economic and Social Survey. Retooling Global Development* (2010), United Nations, New York.
- World Investment Report* (2010), UNCTAD, Geneva.
- World Investment Report* (2012), UNCTAD, Geneva.
- Young Chul Park (2011), *The global financial crisis. Decoupling of East Asia, Myth or reality*, Asian Development Bank Institute, "Working Paper", No. 289.

Zhu Y. (2010), *Trade, capital flows and external balance: is China unique in two hundred years of globalisation?*, "Journal of Chinese Economic and Business Studies", Vol. 8, No. 1, s. 1–22.

STRESZCZENIE

Globalny kryzys przyspieszył przesuwanie się pól wzrostu z krajów wysoko rozwiniętych do krajów rozwijających się. Dynamiczny wzrost gospodarczy rynków wschodzących w ostatnich dekadach spowodował, że ich udział w światowym PKB, handlu oraz przepływach kapitału, inwestycji i technologii znacznie wzrósł. W rezultacie wyłoniły się nowe centra wzrostu, które znajdują się wokół największych gospodarek wschodzących w różnych regionach świata. Chiny – największa gospodarka wschodząca – poprzez swoją wielkość i dynamikę oraz powiązania gospodarcze z większością krajów stały się największym polem wzrostu. Są obecnie główną siłą globalizującą kraje rozwijające się, przyczyniając się do pogłębienia integracji gospodarczej między krajami rozwijającymi się, co stanowi jeden z ważnych czynników napędzających ich wzrost gospodarczy. Badania wskazują, że w najbliższych dekadach wzrośnie stopień oddziaływania nowych pól wzrostu na globalny wzrost gospodarczy.

Słowa kluczowe: globalizacja, pola wzrostu gospodarki światowej, rynki wschodzące, Chiny jako pole wzrostu, integracja gospodarcza krajów rozwijających się (Południe-Południe).

NEW GROWTH POLES IN THE GLOBAL ECONOMY

ABSTRACT

Global crisis has accelerated the shift of growth poles from developed to developing countries. Dynamic economic growth of emerging markets in the last decades caused a significant increase in their share of global GDP, trade, capital flows, investment, and technology transfer. The result is the emergence of new growth centers located around the major emerging economies in various regions of the world. China – the largest emerging economy – thanks to its size, dynamics, and economic ties with majority of countries has become the largest growth pole in contemporary world. It is now a major force in the globalizing developing world and contributes to the deepening of economic integration among developing countries, which is an important driver of economic growth. The World Bank studies indicate that the impact of new growth poles will increase in the coming decades.